KIPRED
INSTITUTI KOSOVAR PËR KËRKIME DHE ZHVILLIME TË POLITIKAVE
KOSOVAR INSTITUTE FOR POLICY RESEARCH AND DEVELOPMENT

Mart 2020

Lekcije koje smo naučili i put ka napretku: Analiza rodne ravnopravnosti programa Kosova

za Primenu Sporazuma o asocijaciji i pridruživanju

2019-2023

Izveštaj:

Lekcije koje smo naucili u put ka napretku: Analiza rodne ravnopravosti programa Kosova za primenu Sporazuma o asocijaciji i pridruživanju.

Pripremila: Ariana Qosaj-Mustafa i Donjeta Morina

Istraživanje podržao: Blend Zyrapi

© Kosovski Institut za Istraživanje i Razvoj javne politike (KIPRED)

Autorska prava © 2019, KIPRED. Apsolutna autorska prava. Ova publikacija se ne može reprodukovati, čuvati ni u jednom sistemu ili prenostiti u bilo kojem obliku ili sa bilo kojim uređajima, elektronskim, mehaničkim, fotokopiranjem, registrovanjem ili bilo kojim drugim oblicima bez prethodnog pismenog odobrenjea izdavača. Za sve informacije kontaktirajte nas na elektronsku adresu: info@kipred.org, ili putem telefona +383 38 542 778.

.

Izdavač:

Kosovski Institut za Istraživanje i Razvoj javne politike (KIPRED)
Ul. Major Mehmet Bushi, H.III. No.1
10 000 Priština, Kosovo
Tel i fax: +383 38 542 778

Pregled sadržaja

Akronimi 3
Rezime 4
Uvod 5
NPISAA 2017-2021 i NPISAA 2018-2020: 5
Metodologija 6
Značaj rodne ravnopravnosti u procesu priduživanja EU 7
Rodna analiza NPISAA za 2019-2023 9
Rodno odgovorno budzetiranje 10
Indeks pola za Kosovo 12
Program Kosova za rodnu ravnopravnost 13
Inicijative koje podržavaju osnaživanje žena putem subvencija 14
Strategije i akcioni plan o ljudskim pravima 14
Preporuke 15
Specifične preporuke 15
Opšte preporuke 18
Bibliografija 21

Skraćenice

AGE	Agencija za rodnu ravnopravnost
ERA	Evropski program reformi
EU	Evropska unija
GRB	Rodno odgovorno budžetiranje
KCSF	Kosovska fondacija za civilno društvo
KIPRED	Kosovski institute za politiku, istraživanje i razvoj
KPGE	Kosovski program za rodnu ravnopravnost
MoF	Ministarstvo finansija
NPISAA	Nacionalni program za sprovođnje sporazuma o pridruživanju
OGG	Kancelarija za dobro upravljanje
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
TEFU	Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
TEU	Ugovor Evropske unije

Rezime poslovnog plana

Rodna ravnopravnost je inherentno načelo u svim aktivnostima i akcijama Evropske unije, uključujući procese proširenja. Iako se ranije samo podrazumijevalo, naglasak na rodnoj ravnopravnosti u susedstvu i procesima proširenja posebno je naveden u postupku izrade „zajedničkog radnog dokumenta osoblja: Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: preobražavanje života devojaka i žena kroz spoljne odnose EU 2016-2020." takođe poznat kao EU Akcioni plan za rodnu ravnopravnost II (EU GAP II). Rezultati rodne analize programa NPISAA 2017. i 2018., koje je sproveo KIPRED, ukazuju da relevantne institucije ne pridaju dovoljno pažnje na rodnu ravnopravnost, učešću i osnaživanju žena. Rodna ravnopravnost nije dovoljno integrisana ni u jedan dokument, i zaostaje primena rodnih pokazatelja iz postojećih dokumenata. Ova analiza replicira metodologiju koja je korištena u prethodnom izveštaju.[1] Koristi nekoliko metodoloških pristupa, uključujuci analizu dokumenta, pravnu analizu i polustruktuisane razgovore sa ključnim osobama za informisanost i razgovore sa glavnim akterima odgovornim i uključenim za nadgledanje, praćenje i primenu rodnih zahteva is programa NPISAA za 2019-2023. godinu.

Izveštaj otkriva da je u nacionalnom programu za NPISAA 2019-2023.godine do izvesne mere integrisana rodna perspektiva u narativnom deo, iako slabije nego prethodnih godina. Međjutim, postoji evidentna neskladnost i nedostatak usredsređenosti na rodnu ravnopravnost u narativnom delu koji nije izražen u logičkom okviru dokumenta. Samo pet pokazatelja u logičkom okviru odnose se na rodnu ravnopravnost, od koji su četri pod odgovornošću Agencije za ravnopravnost polova (AGE) i jedan pod odgovornošću Kancelarije za dobro upravljanje (OGG). Ovi pokazatelji pokazuju da obaveze iz narativnog dela programa NPISAA za 2019-2023. godinu nisu pretočene u konkretne akcije i nisu izražene u logičkom okviru. Analizom se prati sprovođenje tih pet pokazatelja i pronađeni su dodatni izazovi za njihovo sprovođenje. Izveštaj se završava sa nekoliko konkretnih i opštih preporuka kako bi se poboljšala rodna perspektiva u budućim verzijama nacionalnog programa NPISAA, kako u njegovom sadržaju tako i u procesima primene, kao i povećala pažnja nove vlade Kosova i kancelarije EU na Kosovu u ispunjavanje rodnih zahteva prilikom ažuriranja NPISAA 2019-2023. godine.

[1] Izveštaj pod nazivom „Rodna analiza nacionalnog programa za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2017-2021 i 2018-2022" pokrenut je 30. oktobra 2019. I dostupan je na stranici: http://www.kipred.org/repository/docs/Gender_Analysis_NPISAA_721635.pdf

Uvod

Kosovski institut za politiku, istraživanje i razvoj (KIPRED) trenutno sprovodi projekat za „povećavanje odgovornosti i kapaciteta institucija Kosova za sprovođenje zahteva EU u vezi sa SSP u pogledu rodne ravnopravnosti". Projekat se finansira putem „Programa civilnog društva", trogodišnji program koji finansira Kraljevska Norveška ambasada u Prištini, preko Fondacije civilnog društva Kosova (KCSF). KIPRED je ovim projektom sproveo temeljnu rodnu analizu nekoliko verzija Nacionalnog programa za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (NPISAA). KIPRED je u 2019. godini izvršio analizu NPISAA 2017-2021 i NPISAA 2018-2022. Rezultati temeljne analize ukazali su na nedostatke na nekoliko nivoa, pokazujući da relevantne insitucije nisu posvetile dovoljno pažnje pitanju rodne ravnopravnosti, jednakog učešće i osnaživanja žena.

Uključivanje rodne perspektive u sve politike, zakone, programe i strategije na Kosovu, i nacionalni program NPISAA, zakonska je obaveza za sve institucije Republike Kosovo.[2] Pre analize koja je sprovedena 2019. godine, nije izvršeno temeljno istraživanje o tome da li je rodna ravnopravnost uspešno integrisana u nacionalni projekat NPISAA, što dodatno ukazuje na neophodnost analiza koje su ovim sprovedene. Drugi razlog za analizu uključuje trajne rodne nejednakosti na Kosovu, što predstavlja jedan od najvažnijih razvojnih izazova za Kosovo. Rodne nejednakosti postoje u različitim sektorima, uprkos postojećem snažnom zakonskom okviru. S obzirom na težinu rodne nejednakosti, rodna perspektiva u strateškom planiranju, uključujući projekat NPISAA, je od presudnog značaja.

NPISAA 2017-2021 i NPISAA 2018-2022

Rezultati rodne analize nacionalnog programa za NPISAA 2017. i 2018. pokazuju da relevantne institucije ne uzimaju za ozbiljno pitanja rodne ravnopravnosti, učešće i osnaživanje žena. Rodna ravnopravnost nije dovoljno integrisana ni u jedan dokument, i da je zaostala primena i onih nekoliko postojećih pokazatelja. Analiza je pokazala da je prvi NPISAA koji obuhvata razdoblje od 2017. do 2021. odražavao rodnu analizu u njegovom sadržaju i pružio specifične rodne pokazatelje. Sledeći NPISAA koji pokriva period 2018.-2022. ima nedostatke, bez vidljivih indikatora u sadržaju, čime

[2]Skupština Republike Kosovo, Zakon br.5 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti, 2015 na stranici: www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf

ilustruje da su još jednom zanemareni zahtevi za rodnu ravnopravnost od strane donosioca odluka na Kosovu. Prvi izveštaj o nadgledanju takođe je otkrio da to zanemarivanje i dalje postoji uprkos zahtevima iz Zakona Kosova o ravnopravnosti polova kojim je obavezno da sve politike i strategije uvedu princip rodne ravnopravnosti. Analiza je takođe primetila mnoge razlike u sadržaju između NPISAA 2017-2021 i NPISAA 2018-2022. Iako nacionalni program za NPISAA 2017 ima rodnu perspektivu integrisanu u čitav narativni deo, kao i u logički okvir, u NPISAA programu za 2018-2022 nedostaje ova perspektiva u velikoj meri. Analiza je pokazala da su te razlike nastale kao rezultat konsultacija sa spoljnim stručnjacima u 2017. i neuspeha u korišćenju te ekspertize tokom procesa izrade nacrta za 2018. godinu. Ipak, rezultati analize takođe pokazuju da iako je rodna perspektiva uključena u program za NPISAA 2017-2021 godinu, nije automatski primenjena. U stvari, nije sproveden nijedan zakonodavni akt koji se odnosi na rodnu ravnopravnost a koji je trebao biti primijenjen u 2017. godini. Ovo uključuje Kosovski program za rodnu ravnopravnost, Kosovski indeks za rodnu ravnopravnost, kao i neophodnu izradu podzakonskog zakona koji reguliše rodno budžetiranje. U stvari, ovi zahtevi su premešteni u 2018. godinu i ponovo nisu primenjeni. Da zaključimo, u izveštaju se ukazuje da je rodna jednakost, obavezna prema akcionim planovima iz NPISAA i Zakona o ravnopravnosti polova često zanemarena od strane relevantnih institucija. Dalje istraživanje pokazuje postojane probleme u kapacitetima i osnovnom znanju o zahtevima za rodnu ravnopravnost među institucijama. Pored toga, EU nije dovoljno pratila implementaciju rodno osetljivih pokazatelja iz programa NPISAA. Nalaz je sličan kao iz izveštaja o nadgledanju.

Metodologija

Ova analiza koristi sličnu metodologiju kao u prethodnom izveštaju. Koristi nekoliko metodoloških pristupa, uključujuci analizu postojećih dokumenta, pravnu analizu i polustruktuisane razgovore sa ključnim osoba za informisanje. Prvo je izvršena inicijalna analiza kojom su identifikovani rodni zahtevi iz programa NPISAA za 2019-2023. godinu. Izvršena je analiza svih važnih dokumenata uključujući i NPISAA za 2019-2023. godinu, relevantnih izveštaja o implementaciji NPISAA programa, kao i drugih relevantnih lokalnih i međunarodnih izveštaja za istraživanje. Nakon završene analize dokumenata kao i pravne analize, sporovedeni su polustruktuisani intervjui sa relevantnim institucijama kako bi se utvrdilo da li su određeni zahtevi za ravnopravnost primenjeni. Konačno, osmišljene su posebne i opšte preporuke da bi se poboljšalo buduće ažuriranje NPISAA nacionalnog programa, kako u sadržaju tako i u primeni.

Značaj rodne ravnopravnosti u procesu pridruživanja

Rodna ravnopravnost je inherentno načelo u svim aktivnostima i akcijama Evropske unije, uključujući procese proširenja. Iako se ranije samo podrazumijevalo, naglasak na rodnoj ravnopravnosti u susedstvu i procesima proširenja posebno je naveden u postupku izrade „zajedničkog radnog dokumenta osoblja: Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: Preobražanje života devojaka i žena putem spoljnih odnosa sa EU 2016-2020. takođe poznat pod nazivom EU Akcioni plan za rodni razvoj II (EU GAP II).[3] Cilj EU GAP II je da pokrene sve aktivnosti EU u svim sektorima, uključujući procese proširenja. Omogućuje konkretne ciljeve, aktivnosti i pokazatelje. Suprotno svom prethodniku, GAP II nije primenljiv samo na države članice EU, već i na susedne zemlje i njihovo proširenje, uključujući Kosovo. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), ostvaren je prvi potpisani ugovor između EU i Kosova i uključio rodnu ravnopravnost u svoj domet. [4]

SSP Kosovo, član 106:

Zajedničkom saradnjom nastojati ka promovisanju socijalnog dijaloga kao i postepenom približavanju ka pravnim tekovinama EU zakonodavstva, zakonom Kosova o radu, zdravlju, bezbednosti na radu i jednakim mogućnostima za **žene** i muškarce, za osobe sa invaliditetom i za osobe koje pripadaju manjinama i drugim ugroženim grupama, uzimajući za referencu nivo zaštite koji postoji u EU. Ovo takođe znači usklađivanje Kosova sa pravnom tekovinom EU u oblasti radnog prava i u **pogledu radnih uslova žena**. Saradnja će takođe promovisati usvajanje sveobuhvatne politike **socijalne uključenosti i borbe protiv diskriminacije** na Kosovu. Saradnja takođe uključuje uspostavljanje sistema socijalne zaštite na Kosovu koji bi mogao da podrži zapošljavanje i inkluzivni rast.

[3] Evropska komisija, zajednicki radni dokument osoblja: rodna ravnopravnost i osnazivanje zena: transformacija zivota devojaka i zena putem spoljnih odnosa EU 2016-2020, 2015, na stranici: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-working-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf

4 Sporazum Saveta Evrope, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Evropske zajednice za atomsku energiju, s jedne strane, i Kosova *, 2015, na: data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10728-2015- REV-1 / hr / pdfri svom prethodniku

Nekoliko drugih dokumenata takođe sadrži rodnu perspektivu, uključujući i Evropski program reformi (ERA). ERA je proces dijaloga na visokom nivou, kojim se predviđa niz kratkoročnih prioriteta u različitim sektorima, uključujući vladavinu zakona, obrazovanje, zapošljavanje, konkurentnost i dobro upravljanje. Opšti cilj ERA-e je da podrži sprovođenje SSP-a kroz kratkoročne prioritete. Prema samoj agenciji ERA, njena primena biće sprovedena u skladu sa Zakonom Kosova br. 05 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti. [5]

Opšti cilj ERA-e je da podrži sprovođenje SSP-a kroz kratkoročne prioritete. Prema programu ERA, primena programa reformi biće sprovedena u skladu sa kosovskim zakonom br. 05 /L-020 o rodnoj ravnopravnosti.[6] Međutim, iako je ERA 1 istekao, to je još jedna verzija dokumenta koji nije konkretizovan. Štaviše, nije sprovedena ni analiza da li je ERA 1 primenjen u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova. Očigledno, da je još jedan važan dokument, sam nacionalni program NPISAA. Glavni cilj programa NPISAA je pružanje konkretnih srednjoročnih prioriteta za sprovođenje SSP-a. NPISAA se s pravom može shvatiti kao strategija i akcioni plan za sprovođenje SSP-a. To je četvorogodišnji planski dokument, sastavljen na početku 2016.godine i od tada svake godine. Od 2016. godine, NPISAA sadrži nekoliko rodnih pokazatelja i rodnih ciljeva i aktivnosti za mnoge institucije na Kosovu.

Nije sprovedena analiza implementacije prvog Evropskog programa za reforme.

Pored toga, Kosovo je kao potencijalna zemlja kandidat za članstvo u EU dužno da uskladi nacionalno zakonodavstvo sa pravnim tekovinama EU. Rodna ravnopravnost je duboko ugrađena u pravnu tekovinu EU, uz nekoliko direktiva koje se fokusiraju na rodnu ravnopravnost, jačanje položaja žena i anti-diskriminaciju. Između ostalog, ovo uključuje Preoblikovanu direktivu, o jednakim mogućnostima i

Rodna ravnopravnost je duboko utvrđena pravnom tekovinom EU, sa nekoliko direktiva koje se fokusiraju na rodnu ravnopravnost, osnaživanje žena i anti-diskriminaciju.

[5] Sporazum Saveta Evrope, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Evropske zajednice za atomsku energiju, s jedne strane, i Kosova *, 2015, na: data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10728-2015- REV-1/en/pdf
[6] Ibid. Footnote 1

tretmanu muškaraca i žena prilikom zapošljavanja,[7] direktiva o trudnoći,[8] direktiva o roditeljskom odsustvu,[9] itd. Nažalost, prethodna istraživanja pokazuju da se te direktive ne sprovode na Kosovu, uprkos tačnom prenošenju u nacionalnom zakonodavstvu.[10]

Na kraju, treba dodati da EU ima obavezu da razmatra procese rodne ravnopravnosti tokom svojih aktivnosti, uključujući procese proširenja. Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (TEFU), kao i Ugovor o Evropskoj uniji (TEU) ističu rodnu ravnopravnost kao važno pitanje u svim aktivnostima, spoljašnjim i unutrašnjim EU.[11] Konkretno, u članu 8, TEFU kaže da „*U svim svojim aktivnostima Unija ima za cilj uklanjanje nejednakosti i promovisanje jednakosti između muškaraca i žena*".

Rodna analiza NPISAA programa za 2019-2023

NPISAA nacionalni program za 2019-2023 je u određenoj meri integrisao rodnu perspektivu u svoj narativni deo, iako manje nego u prethodnoj godini. Ipak, „rodna ravnopravnost" je tokom celog dokumenta upisana 46 puta, ističući važnost koju je imala tokom izrade narativnog dela u dokumentu. Međutim, ovo fokusiranje na rodnu ravnopravnost u narativnom odeljku nije odraženo u Logičkom okviru dokumenta. Samo 5 pokazatelja u logičkom okviru odnosi se na rodnu ravnopravnost, od kojih su četiri pod odgovornošću Agencije za ravnopravnost polova (AGE) i jedan u Uredu za dobro upravljanje (OGG) Ovi pokazatelji pokazuju da obaveze preuzete u narativnom odeljku NPISAA 2019-2023 nisu pretočene u konkretne akcije i odražene u Logičkom okviru. Na primer, u narativnom odeljku jasno se ističe da je reforma izbornog sistema, usklađujući Zakon o opštim izborima br. 03 / L-073 i Zakon o lokalnim izborima br. 03 / L072 sa Zakonom o

Samo 5 pokazatelja u logičkom okviru NPISAA za 2019-2023 godinu su referentne ravnopravnosti spolova. Nagli pad od 2017. (20 pokazatelja), pa čak i 2018. (6 pokazatelja)

[7]Evropski parlament, Direktiva 2006/54 / EZ Evropskog parlamenta i Saveta, jul 2006., pristupio 10. januara u Službenom listu Evropske unije, na: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj

8 Evropski parlament, Direktiva 92/85 / EEZ o trudnim radnicama, Evropska agencija za sigurnost i zdravlje na radu, na: https://osha.europa.eu/en/legislation/directives/10

[9]Savet Evropske unije, Direktiva 2010/18 / EU, o roditeljskom odsustvu, 2010, na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0018

[10]Divellec i Miller za Kosovsku mrežu zena, „Napredak Kosova u usklađivanju zakona sa pravnom tekovinama Evropske unije o ravnopravnosti polova" 2017, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20171108105226438.pdf

[11] Vidi članove, 2, 3 i 21 TEU at: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF i član 8, 153.i, 157.3&4 TFEU na: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:EN:PDF

ravnopravnosti polova br. 05 / L-020. Ova izjava, kao i mnogi drugi delovi, se ne odražava u Logičkom okviru. Ovaj nedostatak usklađenosti između deklarativne izjave i stvarnih mera akcije ukazuje na to da rodna ravnopravnost ostaje nezapažena i da joj relevantne institucije ne obraćaju dovoljno pažnje.

Baza podataka tokom nadgledanja programa NPISAA za 2019-2023					
Poglavlje	Zahtevi	Institucije za implementaciju	Institucije za podršku	Rok iz programa NPISAA 2017-2021	Status
Fundamentalna prava	Podzakonski akt koji reguliše sprovođenje budžeta koji odgovara rodnom sektoru u institucijama RK	AGE	N/A	4. kvartal 2019. godine	Nije sprovedeno
Fundamentalna prava	Indeks ravnopravnosti polova za Kosova, nacrt izrađen	AGE	KAS	3. kvartal 2019. godine	Nije sprovedeno
Fundamentalna prava	Usvojen program Kosova za rodnu ravnopravnost	AGE	N/A	2. kvartal 2019. godine	Završeno od strane AGE, ali se čeka na odobrenje Skupštine
Fundamentalna prava	Broj inicijativa podržanih od strane AGE-a usmerenih na osnaživanje žena putem subvencija .	AGE	N/A	4. kvartal 2019. godine	20 podržanih inicijativa u 2019. godini u iznosu od 40.000 eura. Ovo uključuje 7 OCD-a i 13 pojedinaca.
Fundamentalna prava	Usvojena strategija i akcioni plan o ljudskim pravima	OGG	N/A	2. kvartal 2019. godine	Nije sprovedeno

Rodno odgovorno budžetiranje

Rodno odgovorno budžetiranje (GRB) postalo je neobična reč na Kosovu. To je pojam koji često koriste organizacije civilnog društva (OCD), međunarodni donatori i vladini službenici. Od 2015. GRB je takođe postala zakonska obaveza za sve javne institucije Republike Kosova. Međutim, iako je GRB zakonska obaveza za primenu u javnim institucijama, stopa sprovođenja je i dalje je niska. Iskustvo pokazuje da malo zvaničnika razume šta GRB podrazumeva i kako to institucionalizovati.[12] Rodno odgovorno budžetiranje je usmeravanje rodne perspektive tokom budžetskog ciklusa, tokom planiranja, izrade, sprovođenja i evaluacije različitih budžetskih linija.[13] Od 2015. godine, GRB je postalo zakonska obaveza za sve javne institucije na Kosovu u skladu sa zahtevima Zakona br.05 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti.[14] Štaviše, Zakon o ravnopravnosti polova direktno obavezuje sve institucije Republike Kosova da sprovode GRB. Pored toga, Ministarstvo finansija (MF) od 2015. redovno uključuje zahteve GRB-a u svoje godišnje proračunske krugove. Na primer, proračun za 2019/01, naglašava važnost uključivanja GRB-a u sve sektore i sve faze budžetskog procesa. Prepoznaje GRB kao neophodno sredstvo za povećanje ravnopravnosti, efikasnosti i transparentnosti budžeta. Ovaj i prethodni proračuni zahtevaju od ministarstava i opština da primene GRB u svim sektorima.[15] Proračunski kružnica dodatno pruža vrlo specifične formate tablica koje sve institucije treba da ispune. Ovo se odnosi na podatke razvrstane po polovima o zaposlenima i platama, kao i podatke razvrstane po polovima o primaocima subvencija.[16] Ono što budžetske kružnice ipak ne pružaju, je specifičan detaljni vodič o tome kako implementirati GRB na lokalnom nivou.

> *"Rodno odgovorno budžetiranje je primena rodnog osvešćivanja u budžetskom procesu. Zahteva valorizaciju budžeta sa stanovišta pola, u čijem se slučaju rodna perspektiva uzima u obzir na svim nivoima budžetskog procesa, kao i restrukturiranje prihoda i rashoda s ciljem promocije jednakosti muškaraca i žena.*
>
> *Zakon br. 05 / L-020 o rodnoj*

[12] Pogledajte na primer Mrežu žena Kosova, Analiza roda na Kosovu, 2018, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf
[13] Skupština Republike Kosovo, Zakon br.05 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti, 2015, u: www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf
[14] Ibid, clan 1.17
[15] Ministarstvo finansija, Budžetska kružnica 2019/01, objavljena u junu 2019. godine, u: https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/9B16C33B-8181-4A1D-A4A9-6625E1C1E9DA.pdf
[16] Ibid. dodatak.

Za 2017. godinu, glavna institucija za sprovođenje uključena u NPISAA 2017-2021 bila je Agencija za ravnopravnost polova, a Ministarstvo finansija (MF) razmatralo je podršku institucije koja će implementirati ovaj specifičan zahtev. Podzakonski akt trebao je da bude gotov do četvrtog tromesečja 2017. Nakon što ga 2017. godine nije primenjen, ponovo je uvršten u program NPISAA za 2018-2022. godinu, s rokom utvrđenim u četvrtom tromesečju 2018. godine. Ponovo, ovaj zahtev nije sproveden tokom 2018. Zahtev je, ponovo, uključen u NPISAA 2019-2023. U 2019. godini dogodilo se nekoliko koraka ka implementaciji. Prvo i najvažnije, Agencija za ravnopravnost polova je završila koncept dokumenta, što je preduslov za sve pravne akte.[17] Konceptualni dokument treba da bude u prvom kvartalu 2020. godine. Radnu grupu čine AGE i MF, a svrha grupe biće poslednja evaluacija konceptualnog dokumenta. Prilikom izrade konceptualnog dokumenta AGE uočio da podzakonski akt neće biti dovoljan, i da ga je radna grupa zadužena za izradu konceptualne dokumentacije preporučila da postane zakon o rodnom budžetiranju. Konačno, zadnja verzija podzakonskog akta o GRB-u uključena je u NPISAA 2019-2023 već treću godinu zaredom, a da nije privedena kraju. Ipak, u 2019. godini konačno su se preduzeli konkretni koraci ka njenom okončanju.

Indeks pola za Kosovo

Četvrto i najnovije ažuriranje EU Indeksa rodne ravnopravnosti objavio je Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE) 2019. U publikaciji je istaknuto da u EU i dalje postoje mnoge rodne nejednakosti i da se EU u celini ide vrlo sporim tempom ka rešavanju tih nejednakosti. Indeks je složen pokazatelj koji konkretno meri koncept rodne ravnopravnosti i osim toga pomaže u praćenju napretka rodne ravnopravnosti u celoj EU kao i kroz vreme.[18] Indeks ravnopravnosti polova EU je alat za analizu rodnih razlika između žena i muškaraca širom Evropske unije. Indeks se zasniva na viziji ravnopravnosti polova Evropske unije, u kojoj su socijalna zaštita, rast i razvoj jednaki i za muškarce i za žene.[19] Indeks se sastoji od šest glavnih domena, kao i dva „satelitska" unakrsna domena. Šest glavnih domena uključuje novac, rad, vreme, znanje, zdravlje i moć. Dva međusobno povezana

[17] Iintervju KIPRED sa Agencijom za ravnopravnost polova, februar 2020.
[18] Ibid.
[19] Evropski institut za rodnu ravnopravnost, Indeks rodne ravnopravnosti 2017: Merenje rodne ravnopravnosti u Evropskoj uniji 2005-2017

domena uključuju nasilje i nejednakosti koje se ukrštaju.[20] Svaki domen sastoji se od više indikatora, što ukupno iznosi 31. indikator koji se koristi za merenje nejednakosti u ovim domenima.[21]

Izrada Indeksa rodne ravnopravnosti za Kosovo, deo je kosovskog nacionalnog programa NPISAA od 2016., a do sada nisu analizirani konkretni rezultati u njegovom sprovođenju. Isti zahtev je kopiran i zalepljen iz jedne verzije NPISAA u drugu. Međutim, NPISAA za 2019-2023 napravio je malu, ali vrlo važnu promenu u formulaciji zahteva. U dokumentu je sada navedeno da će verzija „delimičnog NPISAA za 2019." biti završena 2019. To znači da je cilj stvaranje delimičnog indeksa pola, usredsređujući se samo na određene pokazatelje i domene. Na Kosovu nisu dostupni određeni podaci i statistički podaci koji se redovno prikupljaju za rodni indeks.[22] Na primer, pomoću raspoloživih statistika na Kosovu, domeni „Novac" i „Moć" mogu se završiti u roku od jedne godine, jer se merni indikatori mogu naći u Kosovskoj agenciji za statistiku, Anketi o radnoj snazi i drugim statistikama raščlanjenim po polovima u različite institucije.

Indeks polova nije urađen ni u 2019. godini., iako je treću godinu zaredom uključen u NPISAA program. Kao glavni razlog kašnjenja, navedena je nedostupnost podataka koji su statistički podeljeni po polovima u različitim institucijama.[23] Prema AGE-u, konkretni koraci ka konkretizaciji rodnog indeksa preduzeti su 2019. AGE je povezao rodne stručnjake sa relevantnim institucijama, koji su održali tri radionice o rodnom indeksu.[24] Delimični rodni indeks biće objavljen u prvom tromesečju 2020., i najverovatnije će sadržati podatke podeljene po polovima i informacije o obrazovanju i zdravstvu, zbog njihove dostupnosti na Kosovu.[25] Preduzeti su samo delimični koraci da bi se ispunio ovaj pokazatelj, što je vidljivo u zahtevima NPISAA od 2016. godine.

Kosovski program za rodnu ravnopravnost

Kosovski program za rodnu ravnopravnost je dokument politike koji treba da sačini i usvoji Vlada Kosova i koji uključuje različite stubove intervencije za postizanje rodne ravnopravnosti na Kosovu predviđene i Kosovskim zakonom o ravnopravnosti polova. Prvi usvojeni program obuhvatio je

[20] Ibid
[21] Evropski institut za rodnu ravnopravnost, Indeks rodne ravnopravnosti 2019: Još uvek daleko od cilja, 2019. na: https://eige.europa.eu/news/gender-equality-index-2019-still-far-finish-line
[22] Mreža žena Kosova, Uspostavljanje indeksa rodne ravnopravnosti na Kosovu, 2016, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20170131101550373.pdf
[23] Intervju KIPRED sa Agencijom za ravnopravnost polova, februar 2020
[24] Ibid.
[25] Ibid.

razdoblje od 2008. do kraja 2013. i od tada nije usvojen novi program. Prema Zakonu Kosova o rodnoj ravnopravnosti, Agencija za rodnu ravnopravnost odgovorna je za koordinaciju i pripremu kosovskog programa za rodnu ravnopravnost, nadgleda njegovo sprovođenje i godišnje izveštava Vladu o njenoj primeni.[26] Vlada Kosova se obavezala da će konkretizovati program Kosova za rodnu ravnopravnost u četvrtom tromesečju 2017. Nakon što je propustila ovaj rok, rok je pomeren za jčetvrti kvartal 2018. Program takođe nije završen u 2018. godini. U stvari, Izveštaj EU o Kosovu za 2019. godinu naglasio je činjenicu da Kosovski program za rodnu ravnopravnost još nije usvojen.[27] Konačno, nacrt Programa je završen i otvoren za javne konsultacije u 3. kvartalu 2019. Plan je da se Program pošalje novoj Vladi Kosova na glasanje.

Inicijative koje podržavaju osnaživanje žena putem subvencija

U NPISAA programu za 2019-2023. godinu AGE je imao još jedan dodatni zahtev koji prethodno nije bio predviđen. Ovo podrazumeva davanje podrške inicijativama za osnaživanje žena putem subvencija. Godine 2019. AGE je ponudio nekoliko subvencija usmerenih na osnaživanju žena. Ovo se odnosi na 20 inicijativa podržanih tokom cele godine u iznosu od 40.000 EUR.[28] Od svih podržanih inicijativa, 13 je bilo inicijativa koje su organizovale OCD, dok je 7 uključivalo pojedinačne inicijative koje podržava AGE.[29] Iako je ovaj zahtev NPISAA sproveden, on i dalje ukazuje na neke generalne nedostatke NPISAA uopšte. Zbog nedostatka konkretnih polaznih linija i ciljeva u NPISAA, teško je reći da li je ova inicijativa sprovedena kako je planirano. Ostaje nepoznato da li je AGE sve vreme planirao da podrži 20 inicijativa, da li su premašili, ili nisu uspeli da postignu sve planirane ciljeve.

[26]Skupština Republike Kosovo, Zakon 05 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti, član 11, 2015, na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf
[27]Evropska komisija, Komunikacija, 2019. Komunikacija o politici proširenja EU, strana 28, 2019, na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf
[28] Podaci koje je dostavila Agencija za ravnopravnost polova, februar 2020
[29] Ibid.

Strategija i akcioni plan o ljudskim pravima

Završetak strategije Kosova i akcionog plana za ljudska prava poslednje tri godine je uključeno u NPISAA, bez konkretnih radnji. Ovo ponavljano postavljanje istih zahteva, iznova i iznova, ukazuje na loše planiranje tokom procesa izrade NPISAA. Kancelarija za dobro upravljanje (OGG) priznala je da je rad na planiranju i izradi strategije donekle stao krajem 2018. godine, kao i da bi trebao da se pokrene u 2019. godini.[30] Glavni faktor koji je tome doprineo bila je činjenica da su izrađivane brojne druge strategije za sektore i da je OGG čekala odobrenje kako bi mogla da bude uključena u Strategiju kako bi se izbeglo dupliranje dokumenata. Kroz podršku OEBS-a, organizovano je šest informativnih sastanaka u različitim opštinama, na kojima se razgovaralo o prioritetima i potrebama i komponentama koje su neophodne za uključivanje u strategiju.[31] Sastancima su prisustvovali civilno društvo, lokalne vlasti i regionalne strukture Institucije ombusmana. Nakon toga, organizovani su sastanci na centralnom nivou sa većim organizacijama civilnog društva u Prištini, kao i sastanci o legalizaciji sa relevantnim resornim ministarstvima.

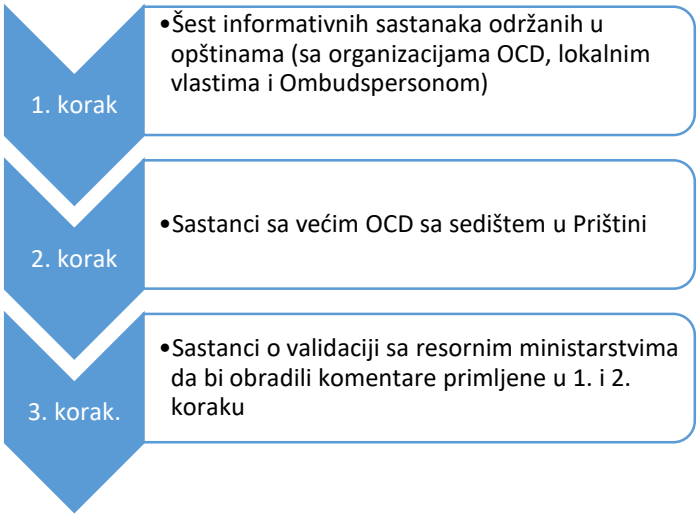

Konačno, iako je u 2019. godini učinjeno nekoliko važnih koraka na izradi strategije, ona i dalje nije usvojena uprkos tome što je uključena u NPISAA 2019-2023.

[30] KIPRED intervju sa OGG, februar 2020.
[31] Ibid

Glavni nalazi i preporuke

Konkretni nalazi i preporuke:

Problemi koji su identifikovani tokom nadgledanja: Primetan nedostatak rodno osetljivih pokazatelja u Logičkom okviru. U stvari, broj rodno osetljivih pokazatelja kontinuirano se smanjuje od 2016. godine.

Preporuka: Utvrđena je jasna razlika između obaveza za rodnu ravnopravnost u narativnom NPISAA i stvarnih akcionih planova u Logičkom okviru. Ovaj problem je više puta identifikovan u NPISAA 2017, 2018 i 2019-2023. Iako narativni delovi NPISAA programa sadrže informacije o rodnoj ravnopravnosti i odnose se na statističke podatke raščlanjene po polovima, to se ne odražava u Logički okvir. Svi pokazatelji treba da budu raščlanjeni po polu i da se o njima dosledno urade izveštaji kako to zahteva Zakon o ravnopravnosti spolova koji predviđa stroge zahteve u pogledu raščlanjavanja podataka po polu.

Identifikovani problemi tokom nadgledanja : Kosovski program za rodnu ravnopravnost još nije usvojen. Kosovski program za rodnu ravnopravnost je dokument politike koji treba da sačini i usvoji Vlada Kosova, a koji uključuje različite stubove intervencije za postizanje rodne ravnopravnosti na Kosovu predviđene i Zakonom Kosova o ravnopravnosti polova. Prvi usvojeni program obuhvatio je razdoblje od 2008. do kraja 2013. i od tada nije usvojen novi program. Prema kosovskom Zakonu o ravnopravnosti polova, Agencija za rodnu ravnopravnost odgovorna je za koordinaciju i pripremu nacrta Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost, nadgleda njegovo sprovođenje i godišnje izveštava Vladu o njenoj primeni.

Preporuke: Agencija za rodnu ravnopravnost i Vlada Kosova treba da daju prioritet završavanju usvajanju novog programa Kosova za rodnu ravnopravnost i njegovo podnošenje za usvajanje u Skupštini Kosova.

Identifikovan problem: Izrada „Indeksa rodne ravnopravnosti „više puta je uključena u NPISAA od 2016. godine, ali nije završena. Završavanje „delimičnog" indeksa predviđeno je i za 2019. godinu, što takođe nije sprovedeno.

Preporuke: U kontekstu Kosova može biti veoma teško izraditi Indeks rodne ravnopravnosti, posebno zbog nedostatka podataka razvrstanih po polovima i pošto Eurostat, Eurofund i Evropska

anketa o uslovima rada ne prikupljaju podatke o Kosovu. U NPISAA 2019-2023 zahtev je s pravom preformulisan u „Uspostavljanje delimičnog indeksa rodne ravnopravnosti". Preporučujemo da se dalje precizira tačno koji deo indeksa rodne ravnopravnosti Kosovo želi da prikupi. Na primer, tokom 2020. domeni „Moć" i „Novac" mogli su da se završe, s obzirom da su podaci za konkretizaciju ovih domena dostupni na Kosovu. AGE i ASK su već započeli blisku saradnju sa Evropskim institutom za rodnu ravnopravnost (EIGE) na uspostavljanju Indeksa.

Takođe, Kosovska agencija za statistiku treba da izmeni redovnu Anketu o radnoj snazi (LFS) da bi obuhvatila neka od pitanja iz „Evropske ankete o radnim uslovima". Na ovaj način, domen „Novac" mogao bi da se uključi u NPISAA 2021, nakon provođenja kraju „Moći" i „Novac" 2020. godine.

Pored toga, poslednja anketa na celom Kosovu o rodno zasnovanom nasilju sprovedena je 2015. godine i njeni podaci su zastareli. Trenutno to onemogućava uključenje završavanje domena nejednakosti „Nasilje" u NPISAA 2020. Međutim, Agencija za rodnu ravnopravnost će dovršiti novi Kosovski rodni profil 2020. godine. To će nam omogućiti da uključimo domen „Nasilje" u NPISAA 2021. Rezultati Kosovskog polnog profila trebalo bi da budu uključeni u predstojeći delimični indeks pola.

Identifikovani problemi tokom nadgledanja: U izveštajima o primeni NPISAA- se ne analizira sprovođenje pokazatelja razvrstanih po polovima.

Preporuke: Ministarstvo za Evropske integracije trebalo bi da zahteva i analizira podatke razvrstane po polovima i da ih u skladu sa tim predstavi u redovnim izveštajima o sprovođenju NPISAA.

Identifikovani problemi tokom nadgledanja: Resorna ministarstva podnesu MEI rodno slepe indikatore kao konačni proizvod koji samo objedinjuje ceo dokument. Ne postoje zahtevi ili smernice za resorna ministarstva da u svoje predviđene mere uključe pokazatelje razvrstane po polu.

Preporuka: Agencija za ravnopravnost polova, u uskoj saradnji sa Ministarstvom za evropske integracije, treba da izradi smernice o tome kako resorna ministarstva treba da integrišu rodnu perspektivu u svoje mere NPISAA, pre nego što ih podnesu MEI. Te smernice mogu biti u obliku kratke, jednostavne i ciljane liste za proveru.

Preporuka: OCD, posebno one koje rade na ravnopravnosti polova, treba da podrže institucije u praćenju sprovođenja rodnih pokazatelja tokom cijele godine. Ovom inicijativom mogao bi rukovoditi AGE i da je podrži MEI.

Opšte preporuke:

Za Vladu Republike Kosova:

- Da traži redovne izveštaje i na odgovarajući način da se uskladi sa resornim ministarstvima o sprovođenju rodnih zahteva NPISAA i zahtevima Zakona o ravnopravnosti polova koji se odnose na prikupljanje rodno podeljenih podataka.
- Stvori poboljšani sistem nadzora i razvije upitnik za procenu nivoa primene rodnih NPISAA zahteva.
- Postara se da sva resorna ministarstva i druge odgovorne institucije budu svesne da rodno integrisanje u NPISAA nije samo zahtev OCD, već obavezan zahtev prema postojećim zakonima na Kosovu.
- Postara se da postoji bolji sistem koordinacije između resornih ministarstava i drugih institucija prilikom izrade budućih verzija NPISAA-e.
- Drži resorna ministarstva i druge relevantne institucije odgovornim za sprovođenje / ne usvajanje primena NPISAA rodno povezanih zahteva.

Za Ministarstvo evropskih integracija

- Pojačati koordinaciju između resornih ministarstava i drugih odgovornih institucija prilikom izrade zahteva za NPISAA koji se odnose na rod.
- Obezbedi osnovnu obuku službenika za evropsku integraciju o rodnoj ravnopravnosti, rodnoj analizi i rodnoj integraciji.
- Omogući izgradnju kapaciteta službenika za evropsku integraciju za izradu, sprovođenje i praćenje rodno osetljivih ciljeva, aktivnosti i pokazatelja.
- Osigura da se prilikom izrade nacrta programa NPISAA konsultuju spoljni stručnjaci za rodnu ravnopravnost, uključujući i ženske organizacije civilnog društva, kao što je to učinjeno za

NPISAA 2017-2021. Ovo je dokazano najbolja praksa za poboljšanje rodne osetljivosti u okviru programa

Za Agenciju za ravnopravnost polova:

- Tokom pripreme sledećeg programa NPISAA, postarati se da planiranje podzakonskih akata i drugih zakonskih mera unutar programa imaju dovoljno vremena za planiranje, izradu, konsultacije i konkretizaciju.
- Osmisliti konkretan plan za izradu i završetak predviđenih zakona koji se odnose na rodno budžetiranje. Redovni sastanci sa zvaničnicima Ministarstva finansija radi povećanja svesti o njihovim odgovornostima koje proizlaze iz NPISAA 2017-2021 i 2018-2022 na GRB
- Preduzeti konkretne mere za završavanje Indeksa rodne ravnopravnosti. Ako je prikupljanje svih podataka za indeks izazovno, hitno prikupiti neke podatke da biste dovršili određene pokazatelje.
- Potražiti spoljnu podršku za unapređenje kapaciteta Kosovske agencije za statistiku u svrhu završavanja Indeksa rodne ravnopravnosti.

.

Za Evropsku uniju

- Aktivna uloga i vršenje pritiska za primenu SSP vezanih za rodne zahteve koji se odražavaju na NPISAA.
- Postarati se da kosovske institucije konsultuju stručnjake za rodnu ravnopravnost i ženske organizacije civilnog društva prilikom izrade nacrta NPISAA kao i nadgledanje primene NPISAA.
- U skladu sa zahtevima za EU prema Akcionom planu II za rodni razvoj EU, pažljivo pratite da li je rodna perspektiva integrisana u nacrte NPISAA, uključujući narativni deo kao i logički okvir.
- Osigurati da ciljevi i pokazatelji EU GAP II budu uključeni u NPISAA, pod odgovarajućim poglavljima.

Skupštinski odbor za evropske integracije[32]

- Redovno pridajte važnost rodnim zahteva NPISAA i njihovoj primeni.
- Redovno se raspitujte o statusu rodne ravnopravnosti / rodnih zahteva u NPISAA-i;
- Držite resorna ministarstva i druge relevantne institucije odgovornim za sprovođenje / ne usvajanje primene NPISAA rodno povezanih zahteva

[32] Kosovo je upravo izašlo iz parlamentarnih izbora 6. oktobra 2019. Nakon glasanja novih članova Skupštine i glasanja njegovog poslanika, trenutno se postavljaju komisije. KIPRED namerava da deli svoje preporuke sa odgovarajućom Komisijom koja se bavi pitanjima koja se odnose na evropske integracije
.

Bibliografija

Skupština Republike Kosovo, Zakon 05 / L-020 o rodnoj ravnopravnosti, član 5.1.3. 2015, na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf Evropski institut za rodnu ravnopravnost, Indeks rodne ravnopravnosti 2017: Merenje rodne ravnopravnosti u Evropskoj uniji 2005-2017

Banjska i Farnsvorth, uspostavljanje indeksa rodne ravnopravnosti na Kosovu: Dokument za raspravu, 2017, na

: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20170131101550373.pdf

Sporazum Saveta Evrope, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Evropske zajednice za atomsku energiju, s jedne strane, i Kosova *, 2015, na: data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10728-2015-REV-1/en/pdf

Savet Evropske unije, Direktiva 2010/18 / EU, o roditeljskom osustvu, 2010, na : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0018

Divellec i Miller za mrežu žena Kosova, „Napredak Kosova u usklađivanju svojih zakona sa pravnom stečevinom Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti“ 2017, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20171108105226438.pdf

Evropska komisija, Komunikacija, 2019. Komunikacija o politici proširenja EU, strana 28, 2019, na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf

Evropska komisija, Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: Preobražavanje života devojčica i žena kroz spoljne odnose EU, 2016-2020, 2015, na

: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-working-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf

Evropski institut za rodnu ravnopravnost, Indeks rodne ravnopravnosti 2019: Daleko od cilja, 2019. na https://eige.europa.eu/news/gender-equality-index-2019-still-far-finish-line

Evropskom parlamentu, Direktivi 2006/54 / EZ Evropskog parlamenta i Saveta, jula 2006. godine, pristupio 10. januara u Službenom listu Evropske unije, na: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj

Evropski parlament, Direktiva 92/85 / EEZ o trudnim radnicama, prema Evropskoj agenciji za sigurnost i zdravlje na radu, na: https://osha.europa.eu/en/legislation/directives/10

Vlada Republike Kosovo, Administrativno uputstvo br. 03 / 2-16 o posebnim merama za registraciju zajedničke nepokretne imovine na račun oba supružnika, 2016, na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=17698

Vlada Republike Kosovo, Evropski program reformi, 2016, na: mei-ks.net/repository/docs/20170929090420_erafinalsq.pdf

Vlada Republike Kosovo, Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2018-2022, Poglavlje o osnovnim pravima, Pokazatelj3.24.81, at: mei-ks.net/repository/docs/20180731115427_1_pkzmsa_2018-2022_final_miratuar_nga_kuvendi.pdf

Vlada Republike Kosovo, Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (NPISAA), 2017-2021, strana 9, na: http://mei-ks.net/repository/docs/pkzmsa20172021ang.pdf

Mreža žena Kosova, Uspostavljanje indeksa rodne ravnopravnosti na Kosovu, 2016, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20170131101550373.pdf

Ministarstvo finansija, Budžetska kružnica 2018/01, objavljena u maju 2017.,: https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/282098CA-066F-4D21-A34A-DA5A626C330B.pdf

Srbija je, iako nije članica EU, postala prva država koja nije članica EU koja je postavila rodni indeks tokom 2016. godine.: https://eige.europa.eu/news/serbia-first-eu-candidate-country-produce-gender-equality-index?lang=en

Ovaj grant je podržan „Programom civilnog društva za Albaniju i Kosovo“, koji finansira Norveško Ministarstvo spoljnih poslova, a upravlja Kosovska fondacija za civilno društvo (KCSF) u partnerstvu sa partnerima Albanije za promene i razvoj (PA). Sadržaj i preporuke ne predstavljaju službeno stajalište Ministarstva spoljnih poslova Norveške i Fondacije civilnog društva Kosova (KCSF).

Norwegian Embassy

KCSF

FONDACIONI KOSOVAR PËR SHOQËRI CIVILE
KOSOVAR CIVIL SOCIETY FOUNDATION